

Ako postupovať pri rozbere, interpretácii textu

1. Po prečítaní textu pomenujeme, stanovíme tému, ktorá v texte dominuje (prevláda).
2. Vytvárame lexikálne polia (významové okruhy), ktoré tému bližšie určujú a dopĺňajú motívy, ktoré tému spoluvytvárajú.
 - 2.1. Lexikálne pole je súhrn slov a slovných spojení, ktoré majú spoločný alebo podobný význam. Je to akási pamäťová stopa, množina slov so spoločným menovateľom alebo synonymickým radom v širšom slova zmysle.
(lexikálne pole s názvom samota obsahuje slová a slovné spojenia napríklad opustený, púšť v duši, osamel, kôl v plote, sirota, prázdno, jediný a pod.)
 - 2.2. Lexikálne polia určujeme len pri čiastkových textoch, v rámci celého diela, napr. románu, by bolo lexikálne pole rozsiahle a nemuselo by byť jednoznačné.
3. Na základe lexikálnych polí určujeme výrazové prostriedky textu a charakter textu.
 - 3.1. Slová radíme do slovných druhov a na tomto základe určíme druh textu:
 - rozprávací (podstatné mená, činnostné plnovýznamové slovesá),
 - opisný (podstatné mená, prídavné mená, neplnovýznamové slovesá),
 - výkladový (slovesá, podstatné mená),
 - úvahový (príslovky, modálne slovesá),
 - informačný (číslovky, podstatné mená).
 -
 - 3.2. Slová zaradíme do štýlovej vrstvy a na tomto základe určíme charakter textu:
 - umelecký
 - odborný
 - dokumentárny (publicistický).
 -
 - 3.3. Charakterizujeme neutrálnosť alebo expresívnosť slov a slovných spojení a na tomto základe pomenujeme umelecké prostriedky alebo výstavbové prvky textu.
4. Definujeme druh rozprávača.
 - 4.1. Rozdelíme rozprávača podľa objektívnosti a subjektívnosti, podľa slovesnej osoby, v ktorej sa realizuje, zhodnotíme prípadnú štylizáciu autora do rozprávača alebo jeho stotožnenie sa s ním.
 - 4.2. Zhodnotíme úlohu rozprávača v texte
 - 4.3. Pomenujeme výrazové prostriedky, ktoré rozprávač používa.
5. Charakterizujeme postavy (pri umeleckých textoch), pomenujeme jazykové výrazové prostriedky, ktoré nám pomáhajú pri charakteristike postáv.
 - 5.1. Zameriame sa na vzťahy postáv medzi sebou, na vzťahy postáv a rozprávača, prípadne autora.
 - 5.2. Zhodnotíme úlohu postáv pri vytváraní deja, pri jeho posúvaní dopredu.
 - 5.3. Pomenujeme prostriedky, ktorými sa postavy vyjadrujú.
6. Vysvetlíme vzťah nadpisu a obsahu diela.

7. Charakterizujeme text po formálnej stránke.

7.1. Pri lyrických textoch pomenujeme rým, strofu, prozodický systém.

7.2. Pri epických textoch sa zameriame na odsek, kapitolu, časť.

7.3. Pri dramatických textoch analyzujeme rozdelenie na obrazy, výstupy, dejstvá.

8. Celkové zhodnotenie textu. Môžeme sa zamerať na viaceré aspekty:

- reálnosť / nereálnosť textu
- racionálnosť / neracionálnosť textu
- odraz skutočnosti / fantastickosť, mýtickosť textu.

8.1. Do tohto bodu zahŕňame aj aktualizáciu textu.

8.2. Prezentujeme názory na prečítaný text, používame argumenty na podporenie svojho názoru.

Tento postup používame pri akomkoľvek texte, môže byť umelecký i odborný. Uplatníme tu znalosti z teórie literatúry, ale aj gramatiky (lexikológia, morfológia, štylistika). Súčasne obhajujeme svoje názory, učíme sa argumentovať, cvičíme si kultúru reči.

Lexikálne prostriedky

Pri analýze lexikálnych prostriedkov si najprv všimneme samotný výber slov. Na jeho základe môžeme zhodnotiť text z hľadiska kritickosti, oslavnosti alebo neutrálnosti, teda akým spôsobom je vyjadrená téma, aké pocity, city vyjadruje, či je téma podaná objektívne alebo subjektívne.

Príklad: lexikálne pole napr. sporu vyjadruje negatívne pocity a city (nenávisť), zdôrazňujú sa, čím sa podčiarkuje subjektívnosť – rozprávač sa zameriava na pocitovú stránku postáv.

Štylistické figúry

Prostredníctvom týchto prostriedkov môžeme opäť text hodnotiť ako kritický, oslavný alebo neutrálny (opakovaním sa zdôrazňuje zámer autora) a obohacujú text o originálny pohľad na danú tému.

Príklad: onomatopoja, syntaktická epifora, epizeuxa – svedčia o zdôraznení lexikálneho poľa napr. sporu, zvýrazňujú originálny postoj autora, podporujú umeleckosť textu.

Zafarbenie textu negatívne / pozitívne

Povrdzuje kritický, oslavný alebo neutrálny charakter textu.

Príklad: - zmizni, búchala, výstrel – negatívny význam

- nespraví to, nemyslel, nezáležalo – negatívna predpona potvrdzuje lexikálne pole sporu (negatívna emócia)

Konotácia

Znamená to, že pomenovanie nie je vyjadrené priamo a jednoznačne, ale sprostredkované. Miera konotácie v texte hovorí o originalite textu a súčasne dopĺňa náš názor na charakter textu.

Príklad: žlté lístie – asociácia jesene – v rámci kontextu nemôžeme hovoriť o kritickom alebo oslavnom postoji k ročnému obdobiu. Môže ísť napr. o vyjadrenie pokoja a vyrovnanosti sa s osudom. O originalite textu svedčí napr. spojenie dvoch pomenovaní do prirovnania.

Určenie miesta a času

Pomôže situovať tému do konkrétneho času a priestoru.

Príklad: - žlté lístie – jeseň

- strom, piesok, slnko, voda – príroda, možno záhrada, park – podľa kontextu

